

Mill respon els seus crítics

Ramon ALCOBERRO

Ser utilitarista és complicat. Als utilitaristes generalment se'ls acusa de ser gent insensible, que calcula quan ha d'emocionar-se i s'emociona quan ha de calcular. Però l'utilitarisme ho té clar: més val ser un Sòcrates insatisfet que un porc satisfet, perquè el fracàs socràtic ha fet millor a molta gent durant molts segles. Tot i que hagués acabat pitjor que malament, la vida del vell Sòcrates fou molt més útil que la del porc que només dóna llonzes i botifarres. Sòcrates, pobre i obligat a veure la cicuta ha estat un mestre del pensament – i això és molt més útil que viure com un porc.

Hi ha un llibre que cal llegir per entendre la filosofia de Mill, perquè és un manifest de la seva posició d'utilitarista de la regla. Es tracta, òbviament de *L'utilitarisme*. El capítol 2n és el més significatiu del llibre perquè en ell es substancien les deu crítiques més significatives que havia rebut la seva filosofia o, més estrictament, el principi bàsic de l'escola que és el de cercar el més gran bé per al major nombre. Per entendre l'utilitarisme pot ser molt útil veure com va respondre Mill els seus crítics. Això és el que intentarem fer en aquestes planes.

Contra el que de vegades es diu, Mill creia que l'utilitarisme podia demostrar que era una molt més exigent moralment que la teoria del deure i de l'imperatiu categòric de Kant. No en la versió simplificada que en va oferir Bentham, l'error del qual havia consistit en la simplificació excessiva dels ressorts de la psicologia humana, però sí en la versió de Mill que entén el plaer no com una simple quantitat sinó com un hedonisme qualitatiu. Senzillament en Kant n'hi ha prou amb universalitzar el deure i amb no tractar les persones com coses, mentre que “el màxim bé” de Mill és com l'horitzó, perfectament inabastable, perquè després d'un màxim de bé en descobriríem un altre i així fins l'infinit.

En primer lloc, doncs, Mill va intentar evitar el tòpic que la utilitat i el plaer són incompatibles. La utilitat no és un principi ascètic que reprimeix la vida en nom d'un ideal, sinó una estratègia que pretén comprendre el món i transformar-lo buscant la felicitat possible per comptes de la felicitat ideal. L'utilitarisme potser podria assimilar-se a una regla pràctica (una regla de les que Kant hagués denominat "d'habilitat"), però

com un axioma. És molt possible que la versió caricaturesca de la utilitat la redueixi a una concepció d'economia i d'estalvi (una cosa molt d'acord amb la prèdica victoriana de la frugalitat). Però Mill insisteix, molt al contrari, en què el dolor és sempre una cosa profundament desgraciat («unhappiness»), mentre que només el plaer és útil per portar una vida digna de la humanitat. «El plaer i l'exempció del sofriment són les úniques coses desitjables com fins». Qui opta per calcular ho fa perquè és la millor manera de preveure i d'organitzar la vida sobre principis racionals sense deixar-se moure per les passions que són pastoses i contradictòries. El càlcul és l'eina de la felicitat, mentre la passió té el perill de caure en la irracionalitat

S'ha dit sovint que l'utilitarisme és una filosofia grollera perquè confessa sense embuts que el plaer és desitjable. Si la gent vol ser feliç i si fugim del dolor, això no és dolent de cap manera. El dolent és optar per la dissort i la misèria moral (o condemnar el cos) si podem optar per la joia i pel gaudi corporal. L'utilitarisme no professa una concepció «vil o egoista» de la naturalesa humana, perquè no considera que tot plaer necessàriament ha de ser vulgar, ni «propi de porcs», ans al contrari, el plaer per Mill és sempre qualitatiu. El plaer més desitjable segons Mill és el de tipus intel·lectual, l'únic que ofereix «*happiness*» (felicitat autèntica); i «està justificat que li atorguem una superioritat qualitativa», en la mesura en què pel els humans autènticament racionals estan disposats (com van fer Sòcrates i Jesucrist) a acceptar una gran quantitat de «*discontent*» (insatisfacció) en altres aspectes de la vida a canvi de plaers més refinats.

Contra l'utilitarisme s'ha argüït també que la felicitat constitueix una aspiració impossible i que ningú té com a tal el dret a ser feliç. Carlyle, un historiador romàntic amic de Mill i antecedent de Nietzsche, havia respost a això que tampoc ningú té dret a haver nascut i no obstant això hem nascut. És cert que «la capacitat per als sentiments nobles és (...) una planta molt tendra que mor amb facilitat», i que no aniríem molt lluny si identifiquéssim el plaer amb un estat continu d'excitació («*excitement*»).

Quan es parla de cercar la felicitat (que és l'objectiu de la filosofia de Mill), resulta evident, a més, que a molta gent li toca, per l'atzar de la vida, una porció molt petita de felicitat. Mill no creu que la vida sigui justa, sinó (com a molt) que hem d'organitzar mesures polítiques d'enginyeria social per fer-la justa. No sempre es pot ser feliç i, en tal cas, el que el càlcul racional ha d'intentar és fer-nos una mica menys dissortats. En aquest sentit s'ha pogut parlar d'un «utilitarisme negatiu» en l'obra de Mill.

La seva resposta als crítics quan li retreuen que al món hi ha misèries és clara: la felicitat que podem esperar és sovint complicada i difícil, fins i tot per raons purament biològiques; el que l'utilitarisme va voler oferir és més aviat, «mitigar el dolor». Per posar un exemple: l'utilitarisme (ni cap altra filosofia) no pot evitar la mort, però un metge utilitarista que cerca el menor mal (ja que en aquesta situació el major bé és impossible) sí ha d'intentar que aquesta mort sigui el menys dolorosa possible. No té res de sublim ajudar a morir a algú que pateix d'una manera brutal, però és ajudar-lo d'una manera seriosa.

Mill també va entomar l'objecció segons la qual l'utilitarisme és una filosofia per a gent sense noblesa de caràcter. Aquesta afirmació ha estat molt típica dels que defensen que la vida és una vall de llàgrimes i propugnen una mena d'estoïcisme obligatori. Al món hi ha gent prou brutal que es creuen herois per suportar el dolor i altres que ho són de debò (sense creure-se'n) perquè fan tot el possible per mitigar-lo. Un utilitarista mantindrà sempre que el martiri, la frugalitat, l'heroisme, la pobresa (o la castedat) no són especialment honorables per ells mateixos, i no tenen res de digne quan, a més, esdevenen obligatoris. Pobresa no és cap sinònim de bondat. Ser pobre és una situació econòmica que no té res a veure amb ser bo, que és una qualitat moral. «Mereixen tota mena de lloances dels que són capaços de sacrificar el gaudi personal a la vida, quan mitjançant aquesta renúncia contribueixen meritòriament a l'increment de la felicitat en el món». Però un ascetisme obligatori seria una monstruositat. Patir no ens fa bons, sinó més aviat ressentits (com després va dir Nietzsche) Que l'ascetisme i el sacrifici es «puguin» practicar no vol dir que «hagi» de ser obligatori. Més aviat al contrari, «el sacrifici no és un bé en si mateix», sinó un signe que alguna cosa no acaba de funcionar en el mut com cal.

Una altra pregunta que cal fer (i que Mill mira de respondre també al capítol 2^a de *L'utilitarisme*) és si esforçar-se pel màxim bé no resulta un criteri massa elevat per a la humanitat. Proposar el màxim bé per al màxim nombre – ja ho hem dit – és tant com proposar una tasca que no s'acaba mai, doncs darrere d'un màxim bé sempre hi hauria un altre. Mentre els kantians proposen que sigui el sentiment del deure el que mogui a la humanitat, l'utilitarisme, considera que el motiu pel qual es fa una acció no té la més mínima importància. Si algú dóna diners a un pobre perquè vol “acollonar” els amics demostrant que té pasta, o si algú és bona persona i per això també dona diners, a Mill i a Bentham els sembla que no té ni la més mínima importància. Una acció és bona

perquè augmenta la felicitat, la faci qui la faci. Feu coses bones pel motiu que sigui, però feu-les, ens diria el filòsof utilitarista. Allò substantiu és que aquesta acció, sigui per interès o per deure, augment la felicitat i que algun pobre sigui una mica menys dissortat encara que sigui perquè algú ha donat diners per fer-se admirar i no per solidaritat autèntica.

«La moral [kantiana] de l'abnegació» («*self-devotion*») és tan bona com una altra qualsevol si és eficaç. No té res de dolent però, com diu Mill «la gran majoria de les accions del món estan pensades no en benefici del món sinó dels individus a partir dels quals es construeix el món». Si la gent és més feliç, si ha crescut el benestar, la raó per la qual hem obrat no és important. A més la majoria dels individus no tenen a la seva mà la possibilitat real de canviar el món, però sí que poden fer més feliç a un petit nombre dels que hi viuen, mitjançant accions petites i significatives. Actes les conseqüències dels qual resulten «tangibles i intel·ligibles» són sempre preferibles a proclames sublimoides sobre el benestar de la humanitat. Per a Mill una sèrie de bones reformes sempre són millors que una revolució perquè sumades aconseguen el mateix objectiu de transformar la societat i, a més, ens estalvien morts i misèries, que són inevitables en els canvis revolucionaris.

Mill considera, a més, que li cal respondre a una altra objecció significativa: la que els utilitaristes proposen una doctrina "freda" que calcula en abstracte el correcte o incorrecte de les accions sense donar cap consideració o valor particular a les persones. Hi ha gent que diu que per als utilitaristes les persones només són números i que als utilitaristes no els importa que una acció sigui realitzada «per un home amable, valent, benivolent o per algú que sigui tot el contrari». És cert que l'utilitarisme no pretén fer una descripció de l'home virtuós; potser Mill (i sobretot Bentham) poden ser acusats de poc empàtics, però «se centren en la moralitat de les accions». No fan consideracions de persones perquè totes les persones riques o pobres, alts o baixes, valen el mateix. Un utilitarista no accepte que pel fet que algú sigui amic meu hagi de disculpar accions que no disculparia en un altre qualsevol. Aquesta imparcialitat, aquesta “desconsideració” cap a les persones que practica l'utilitarisme és l'única forma d'evitar que els actes incorrectes dels meus amics siguin considerats amb més benevolència que els dels meus enemics. *Amicus Plato set magis amica veritas.*

Que l'utilitarisme sigui una moral sense Déu és una objecció bastant menor quan un s'adona de les maldats que s'han comès en nom de Déu. En tot cas, per a Mill,

«l'utilitarisme és una doctrina més profundament religiosa que qualsevol altra» perquè la voluntat de Déu (si existeix) és que els homes siguin feliços. I l'utilitarisme és, precisament, la doctrina més compromesa amb la felicitat i amb la millora de les condicions de la vida dels humans. Mill, que sabia quanta misèria i quantes guerres s'han fet en nom de Déu, pensava que allò més útil seria reconvertir-les en una mena de ONG's i per això va fer una proposta, la Religió de la Humanitat, segons la qual els humans havien de deixar de barallar-se pel que succeeixi quan estiguem morts i ens preocupéssim només del que és empíric. Res de preocupar-nos pel “més enllà” i una mica més de bondat en el “més aquí” seria molt més útil per a més gent.

També es diu sovint que l'utilitarisme és una moral de l'interès o de la conveniència («expediency»), concepte que moltes vegades s'oposa al que resulta autènticament «right», val a dir, el correcte i moral. Però a Mill les mentides li semblen sempre pic útils, a part de ser immorals. Per a l'utilitarisme la veritat és molt més útil i convenient que la mentida. Afavorir la veritat és una regla del joc de la societat com ho és la reivindicació de la llibertat. L'útil («useful»), igual que la veritat, és transcendent i no pas un pur expedient («expedient») per sortir del pas; que en algunes ocasions no dir la veritat sigui un mal menor, no vol dir que es pugui organitzar una societat sobre la mentida.

S'ha argüït, a més, contra les tesis utilitaristes que moltes vegades no tenim ni tan sols temps per pensar què serà el més útil perquè vivim instal·lats en la provisionalitat. Això és tant com dir que el fet que el pilot d'una nau pugui sotsobrar en una tempesta sobtada fa inútil disposar de bones cartes de navegació. En definitiva, quan es critica l'utilitarisme com una casuística deshonest i una moral de circumstàncies, no estaria de més recordar que l'utilitarisme proporciona una moneda de canvi de valor universal per argumentar en casos de conflicte de drets i deures. *Preguntar-se què és millor per a més gent i durant més temps permet que el debat moral es pugui resoldre per vies racionals i evitar la violència.* En els temps que corren, calcular en lloc de barallar-nos tal com va proposar Mill, no deixa de ser una excel·lent estratègia.